

Vede větší užití trestních příkazů k ukládání méně nepodmíněných trestů odnětí svobody?

JAKUB DRÁPAL*

Does the wider usage of the shortened procedure of penal order lead to less non-suspended prison sentences?

Summary: Objectives: To find out whether there is a link between the usage of the shortened procedure of penal order and of non-suspended prison sentences.

Methods: Amendments from 2001 made it impossible to impose a non-suspended prison sentence via penal order. Firstly, the impact of this amendment was calculated to allow a comparison with other legislative changes. Secondly, the relationship between the proportion of penal orders and non-suspended prison sentences was examined for individual courts and years (2006-2016 and yearly changes) while also considering seriousness and previous convictions.

Results: There is a strong relationship between the proportion of penal orders and non-suspended prison sentences. As a result of the 2001 amendment, approximately one fifth of non-suspended prison sentences ceased to be imposed.

Conclusion: Procedural changes may have a stronger impact on decision-making than changes in substantive law.

Keywords: penal procedure, penal order, shortened procedure, non-suspended prison sentence, legislation amendments

Procesněprávní úprava může za určitých okolností ovlivnit hmotněprávní výsledek. Stane se tak zejména tehdy, když je pro rozhodující osobu z nějakého důvodu výhodné použít procesněprávní institut, který ale umožňuje pouze některé hmotněprávní varianty. Pokud má rozhodující osoba dojem, že může vybírat z několika možností, bude ochotna vybrat tu méně vhodnou, pokud s její pomocí ušetří čas. Existuje-li tedy určitá procesní výhoda pro rozhodujícího, často ji zvolí z hlediska jednoduchosti a rychlosti rozhodnutí, byť nedojde k optimálnímu řešení; je to přirozená lidská vlastnost.

Stejným dilematům čelí i trestní justice a to zejména z hlediska nároku na rychlost řízení, která je dnes takřka vzývanou modlou. Odstraní-li se určité „zpomalovače“, řízení se stává výrazně rychlejším, což veřejnost i politici prvoplánově ocení; otázkou však je, co vše se obětuje. Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda k šetření času na úkor výsledku skutečně dochází při rozhodování soudců.

Konkrétní otázka zní, zda soudci ukládají trestními příkazy mírnější tresty, než by uložili za obdobné případy v hlavním líčení, případně jak jsou tyto rozdíly vysoké. Tento výzkum tak navazuje na předchozí výzkumníky, kteří tvrdili či ukazovali, že soudci ukládají trestními příkazy mírnější tresty, než by uložili za obdobné případy v hlavním líčení.¹

Výhodou tohoto textu oproti předchozím výzkumům je zejména použití lepších dat, která umožňují jak spolehlivěji potvrdit některá tvrzení předchozích výzkumníků, tak konkrétní vyčíslení dopadů různých změn na ukládání trestů.

Ve svém textu se nejdříve věnuji otázce rychlosti řízení a (potenciálním) problémům

* Katedra trestního práva, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Článek vznikl v projektu Primus/HUM/15 „Proměny práva v transnacionálních kontextech“. E-mail: jakub.drapal@gmail.com.

¹ ŠČERBA, F. Procesní alternativy a jejich vliv na využívání alternativních trestů. In: *Dny Práva* 2012, Brno, 2013 s. 1597–1607; RYCHETSKÝ, P. Krize justice? Složitější kauzy se táhnou léta, rozhodnutí jsou nepředvídatelná, říká Rychetský. In: *DVTV* [online] 24. 4. 2017. Dostupné na: <https://video.aktualne.cz/dvtv/dvtv-24-04-2017-ryc>.

při použití trestního příkazu a uvádím zahraniční zkušenosti s procesněprávními vlivy na hmotněprávní posouzení v oblasti trestní justice. Následně se zabývám trestním příkazem a novelami z roku 2001, po kterých přestalo být možné ukládat trestním příkazem nepodmíněný trest odnětí svobody (dále i „nepodmíněný trest“). Poté popisují data a metody, které byly použity, a výsledky dvou různých metodologických přístupů: Jeden analyzuje dopady již zmiňovaných novel na obecnou míru ukládání nepodmíněného trestu, druhý se zabývá mírou použití trestních příkazů a nepodmíněného trestu u jednotlivých okresních soudů po jednotlivých letech a meziroční změnou těchto ukazatelů u zmíněných soudů. Výsledkem výzkumu je, že byl potvrzen silný vztah mezi mírou užití trestního příkazu a mírou uložených nepodmíněných trestů.

Rychlost řízení a trestní příkaz

Otázka rychlosti trestního řízení je opakovaně rozebírána odbornou i laickou veřejností. Z pohledu trestního systému se jedná o důležitou vlastnost řízení, a to z několika důvodů. Z hlediska působení na pachatele lze poukázat na výsledky psychologických studií, dle kterých efektivní trest musí následovat rychle po činu.² Z hlediska legitimacy soudů je třeba, aby řízení nebylo nepřiměřeně dlouhé, aby případně dokonce trestní systém nezkolaboval.³ Trestní zákoník na tuto skutečnost také pamatuje, když se při ukládání trestu má přihlídnout k délce trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu (§ 39 odst. 3). Důraz na rychlost řízení ale může být i do určité míry nebezpečný: předchozí výzkum v České republice naznačuje, že čím jednodušší je vyřídit určitou trestnou činnost, tím více se jí orgány činné v trestním řízení věnují.⁴

Zjednodušování trestního řízení, které vede k jeho zrychlení, je častým řešením v evropském kontinentálním kontextu. Právní řády téměř každého evropského kontinentálního státu umožňují uložení trestního příkazu bez konání hlavního líčení,⁵ čímž se výrazně šetří čas a prostředky. Oproti tomu v zemích anglosaské právní kultury je výrazně častější využití institutu dohody o vině a trestu (*guilty plea*), kterým se například ve Spojených státech rozhodne až 90–95 % případů.⁶

Využívání trestního příkazu má ovšem také několik nevýhod, které mohou vést až k odsouzení nevinné osoby, resp. osoby u které nebylo prokázáno bez důvodných pochybností, že se daného činu dopustila. V minulosti byly

v některých případech trestní příkazy vydány bez zřetele k nedostatečným skutkovým zjištěním,⁷ což je problematické, zejména pokud se toto spojí s možnou lhostejností obviněného vůči trestnímu příkazu (např. jej ani nepřečte či ho nezajímá uložený podmíněný trest)⁸ a s neuplatněním zásady veřejnosti. Některé z těchto důvodů vedly v roce 1990 dokonce ke zrušení institutu trestního příkazu, aby byl od roku 1994 opět zaveden.⁹ Domnívá-li se obviněný, že trestním příkazem mu byl uložen mírný trest, může také zvážit nepodání odporu proti němu, protože by mu soudce mohl v hlavním líčení uložit přísnější trest než ten původně stanovený;¹⁰ neplatí totiž zákaz uložení přísnějšího trestu (*reformatio in peius*) jako u jiných opravných prostředků. Obviněný také z trestního příkazu nevyčte, na základě kterých důkazů se soud rozhodl, popř. stanovil trest: Trestní příkaz totiž neobsahuje odůvodnění (srov. § 314f trestního řádu).

Tyto všechny skutečnosti mohou vést k tomu, že trestní řízení nenaplní svůj účel, kterým je náležité zjištění trestných činů a jejich spravedlivé potrestání (§ 1 odst. 1 trestního řádu). Je-li jedním z účelů trestního řízení i sdělení odsouzení a pocitu studu pachateli,¹¹ je těžké ho docílit bez kontaktu s obviněným. Hledá se tak určitá rovnováha mezi rychlostí řízení a zachováním garancí spravedlivého procesu, které je v Evropě obvykle dosaženo.¹² Objevují se však názory, že tomu tak není. V České republice sice je oficiálním limitem, že o rychlost řízení by soud měl usilovat pouze při naplnění podmínky spravedlivého procesu v konkrétní věci,¹³ ale někteří akademici

² ANDREWS, D. A. – BONTA, J. *Psychology of criminal conduct*. 5. vyd., New Providence, NJ 2010, s. 443–446.

³ KARABEC, Z. Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity. In: *Diskusní setkání České národní skupiny Mezinárodní společnosti pro trestní právo* [online]. 2011. Dostupné na: http://www.ok.cz/iksp/docs/aidp_080605k.doc

⁴ DUŠEK, L. Time to punishment: The effects of a shorter criminal procedure on crime rates. *International Journal of Law and Economics*, 2015, č. 43, s. 134–147.

⁵ ZEMAN, P. – DIBLÍKOVÁ, S. – SLAVĚTINSKÝ, V. – ŠTEFUNKOVÁ, M. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity*. Praha, 2013, s. 37. Tato publikace se dopodrobna zabývá zkrácenými formami trestního řízení včetně výrazného srovnávacího výzkumu, je tedy namísto na ni v tomto ohledu odkázat.

⁶ DEVERS, L. *Plea and Charge Bargaining* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.bja.gov/Publications/PleaBargainingResearchSummary.pdf>

⁷ ZUBEK, J. Trestní příkaz vydaný bez ohledu na zjištěný skutkový stav. In: *Dny Práva 2012*. Brno, 2013, s. 1626–1639.

⁸ Tuto myšlenku mi vnikli výzkumníci Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (dále i „IKSP“).

⁹ ZEMAN – HÁKOVÁ – KARABEC – KOTULAN – NEČADA – PŘESLÍČKOVÁ – VLACH, *op. cit.*, s. 228; ŠELLENG, *op. cit.*

¹⁰ Obdobně ZEMAN – HÁKOVÁ – KARABEC – KOTULAN – NEČADA – PŘESLÍČKOVÁ – VLACH, *op. cit.*, s. 40.

¹¹ BRAITHWAITE, J. *Crime, shame, and reintegration*. Cambridge, 1989.

¹² ZEMAN – DIBLÍKOVÁ – SLAVĚTINSKÝ – ŠTEFUNKOVÁ, *op. cit.*, s. 37.

¹³ Nález sp. zn. Pl. ÚS 14/10 ze dne 1. 7. 2010 (N 133/58 SbNU 67; 241/2010 Sb.), bod 39.

výrazně kritizují současný stav. Oto Novotný například z toho, že se tři čtvrtiny věcí řeší v procesu, který nelze označit za řádný, protože se v něm neuplatňují základní zásady trestního řízení, vyvozuje, že český trestní proces se ocitá v krizi.¹⁴

Z těchto důvodů je namístě analyzovat, zda se ukládají jiné tresty při použití trestního příkazu než v hlavním líčení. Trestní příkaz na rozdíl od dohody o vině a trestu (dalšího procesního institutu sloužícího k urychlení řízení) totiž v sobě nemá další smysl. Při sjednávání dohody o vině a trestu totiž obviněný přijímá svoji vinu, přiznává, že trestný čin spáchal, což může být důležité jak pro jeho vlastní vývoj, náhled na trestnou činnost a popřípadě i následnou recidivu,¹⁵ tak pro oběti z hlediska restorativní justice.¹⁶ U dohody o vině a trestu tak můžeme nalézt odůvodnění pro zmírnění trestu, které je například v Anglii a Walesu jednoznačně odstupňované mezi 33 a 10 % v závislosti na stadiu řízení,¹⁷ byť je samozřejmě otázkou, nakolik převažují tyto morální argumenty nad argumenty efektivity a urychlení procesu, jistotou odsouzení (oproti dalšímu řízení), možností získat důkazy proti dalším pachatelům a ušetřením finančních prostředků.¹⁸

Při použití trestního příkazu je nicméně výrazně náročnější, či až takřka nemožné, najít odůvodnění, proč ukládat mírnější trest než ten, který by byl uložen v hlavním líčení. Jediným důvodem tak může být uložení mírnějšího trestu s cílem snížit míru odporu. To je ale obtížné hodnotově odůvodnit, pokud má být účelem trestního řízení spravedlivé potrestání pachatele nebo pokud takové pravidlo není zakotveno v trestním právu. Stejně tak by navíc takovouto argumentaci bylo možné použít i na rozhodování v hlavním líčení a míru podání odvolání. Lze tak uzavřít, že trest uložený trestním příkazem by se neměl lišit od trestu uloženého v hlavním líčení za stejnou věc. Otázkou nicméně je, zda tomu tak skutečně je.

Zahraníční případy uložení mírnějšího trestu v důsledku procesní volby

Ze zkušeností ostatních států můžeme vyčíst, že případy, kdy je v důsledku procesní volby uložen mírnější trest, než by byl uložen při zvolení jiné procesní varianty, nejsou výjimečné. V některých případech, jako u dohody o vině a trestu, tvoří dokonce jejich podstatu.

Dohoda o vině a trestu (*guilty plea*) již svým zaměřením spočívá v mírnějším přístupu

k obviněnému výměnou za spolupráci,¹⁹ a to i v zemích kontinentální právní kultury.²⁰ Na tento institut lze nahlížet z několika hledisek: jako na smlouvu, kompromis nebo pohromu.²¹ Negativní argumenty vůči dohodě o vině a trestu pramení zejména z možnosti, že se pod tlakem okolností a hrozícího trestu přizná nevinná osoba, což je též empiricky dokázáno.²²

Lehce problematičtější je francouzská praxe tzv. *correctionnalisation judiciaire*, kdy je trestný čin naplňující skutkovou podstatu zločinu (*crime*) překlifikován prokuraturou a soudy na přečin (*délit*).²³ V důsledku toho případ nesoudí *cour d'assises*, který řeší pouze zločiny, ale *tribunal correctionnel*, který soudí přečiny. Zatímco soud zabývající se zločiny je složen ze tří profesionálních soudců a šesti porotců (případně devíti v řízení o odvolání), soud zabývající se přečiny je složen pouze ze tří profesionálních soudců.

¹⁴ NOVOTNÝ, O. Je naše trestní právo procesní v krizi? *Trestní právo*, 2006, č. 11(7–8), s. 28–31.

¹⁵ COHEN, T. R. – PANTER, A. T. – TURAN, N. Guilt Proneness and Moral Character. *Current Directions in Psychological Science*, 2012, č. 21(5), s. 355–359; TANGNEY, J. P. – STUEWIG, J. – MARTINEZ, A. G. Two Faces of Shame: The Roles of Shame and Guilt in Predicting Recidivism. *Psychological Science*, 2014, č. 25(3), s. 799–805.

¹⁶ SHAPLAND, J. – ATKINSON, A. – ATKINSON, H. – COLLEDGE, E. – DIGNAN, J. – HOWES, M. – JOHNSTONE, J. – ROBINSON, G. – SORSBY, A. Situating restorative justice within criminal justice. *Theoretical Criminology*, 2006, č. 10(4), s. 505–532.

¹⁷ ASHWORTH, A. *Sentencing and Criminal Justice*. 5. vyd. Cambridge, 2010, s. 174.

¹⁸ HESSICK, F. A. III. Plea Bargaining and Convicting the Innocent: the Role of the Prosecutor, the Defense Counsel, and the Judge. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2002, č. 16(2), s. 189–242, s. 191–193.

¹⁹ Např. BRERETON, D. – CASPER, J. D. Does It Pay to Plead Guilty? Differential Sentencing and the Functioning of Criminal Courts. *Law & Society Review*, 1981, č. 16(1), s. 45; LAFREE, G. D., Adversarial and Nonadversarial Justice: A Comparison of Guilty Pleas and Trials. *Criminology*, 1985, č. 23(2), s. 289–312; KING, N. D. – SOULÉ, D. A. – STEEN, S. – WEIDER, R. R. When process affects punishment: Differences in sentences after guilty plea, bench trial, and jury trial in five guidelines states. *Columbia Law Review*, 2005, č. 105(4), s. 959–1009.

²⁰ ZEMAN – DIBLÍKOVÁ – SLAVĚTINSKÝ – ŠTEFUNKOVÁ, *op. cit.*

²¹ EASTERBROOK, F. H. Plea Bargaining as Compromise. *Yale Law Review*, 1992, č. 101(8), s. 1969–1978; SCHULHOFER, S. J. Plea Bargaining as Disaster. *Yale Law Review*, 1992, č. 101(8), s. 1979–2010; SCOTT, R. E. – STUNTZ, W. J. Plea Bargaining as Contract. *Yale Law Review*, 1992, č. 101(8), s. 1909–1968.

²² Např. BARKAI, J. L. Accuracy Inquiries for All Felony and Misdemeanor Pleas: Voluntary Pleas But Innocent Defendants. *University of Pennsylvania Law Review*, 1977, č. 126(1), s. 88–146; HESSICK, F. A. III. Plea Bargaining and Convicting the Innocent: the Role of the Prosecutor, the Defense Counsel, and the Judge. *Brigham Young University Journal of Public Law*, 2002, č. 16(2), s. 189–242; HUFF, C. R. – RATTNER A. – SAGARIN, E. – MACNAMARA, D. E. J. Guilty Until Proved Innocent: Wrongful Conviction and Public Policy. *Crime & Delinquency*, 1986, č. 32(4), s. 518–544; BAR-GILL, O. – GAZAL AYAL, O. Plea Bargains Only for the Guilty. *The Journal of Law and Economics*, 2006, č. 49(1), s. 353–364; REDLICH, A. D. False Confessions, False Guilty Pleas: Similarities and Differences. In: Lassiter, G. D. – Meissner, C. *Interrogations and confessions: Current research, practice, and policy*. Washington, D. C., 2010, s. 49–66.

²³ Tato praxe byla v roce 2004 dokonce legalizována zákonem č. 2004-204 z 9. března 2004, § 124-II (nazývaný Perben II); jeho výsledkem je § 469, alinea 4 francouzského trestního řádu. K legalizaci srov. DARSONVILLE, A. La légalisation de la correctionnalisation judiciaire. *Droit pénal*, 2007, č. 3, s. 7–10, k historii srov. MOROZ, X. Les initiatives procédurales des parquets au XIXème siècle. *Archives de politique criminelle*, 2003, č. 25(1), s. 85–100.

Důvodů, proč je tato deklasifikace používána, je několik. Z praktického hlediska tato deklasifikace zaručuje, že nedojde k zahlcení soudů, které se zabývají zločiny (tedy *cour d'assises*). V opačném případě by mohlo dojít k nedostatku porotců, popřípadě k výraznému protažení řízení. Ze sociologického hlediska umožňuje překlenout rozdíly mezi náladou ve společnosti (popř. názory soudců) a tresty předepsanými zákonodárcem pro některé *crimes*, které by se mohly zdát až příliš přísné. Z tohoto důvodu laická porota někdy shledala obviněného nevinným, protože jí připadal případný trest příliš přísný. Deklasifikační případu a jejím odejmutím porotě se tomu trestní systém snaží zabránit. Z hlediska pachatele je toto výhodnější, protože řízení o přečinu je pro něj méně stigmatizující, řízení je rychlejší a levnější; prokuratura k němu pak přistupuje, zejména když se domnívá, že by udělený trest byl podobný u obou typů soudů.²⁴

V zahraničí tak použití určitých procesních institutů vede ke změně hmotněprávního posouzení případu a trestu. Některé jsou umožněny zákonodárcem, zatímco jiné jsou pouze používané praxí, která se za ně nestydí. Jsou přitom definované ve vědeckých textech a obhajované na základě různých teoretických konceptů. Byť s nimi má trestní příkaz společný tlak na efektivitu, pro jeho použití nenajdeme žádné odůvodnění vyjma důvodu rychlosti řízení (na rozdíl od dvou jiných zmíněných případů), což jej činí teoreticky problematictějším.

Trestní příkaz a nepodmíněný trest odnětí svobody

Podívejme se nyní na to, zda existuje vztah mezi trestním příkazem a ukládáním trestů. Podobné hypotézy se nejlépe testují, dojde-li ke změně zákona. Novela trestního řádu, z. č. 265/2001 Sb., změnila podmínky při ukládání trestního příkazu: přestalo být možné ukládat nepodmíněný trest pomocí trestního příkazu.²⁵

Zajímavé přitom je, že skutečnost, aby trestním příkazem nebylo možné ukládat nepodmíněný trest, nevzešla z iniciativy vlády, ale z doporučení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny.²⁶ To samo o sobě neobsahuje důvody pro přijetí doporučení, ale lze je vyčíst ze sněmovních stenoprotokolů: Zpravodaj Miroslav Výborný jako jediný důvod uvedl to, že „jsme tuším jeden z mála, ne-li jediný evropský stát, který dovoluje trestním příkazem bez vidění a slyšení obžalovaného

uložit [nepodmíněný] trest odnětí svobody až na jeden rok.“²⁷

Praktici však s touto změnou nebyli spokojeni a ve výzkumech Institutu pro kriminologii a sociální prevenci se opakovaně objevovala kritika třetiny soudců (resp. čtvrtiny státních zástupců), že trestním příkazem nelze uložit nepodmíněný trest, a to i deset let po této změně.²⁸ Toto lze interpretovat i tak, že soudci by byli ochotni (a dokonce by o to stáli) trestním příkazem rozhodovat o případech, ve kterých by bylo dle jejich názoru namíste uložit nepodmíněný trest a takový trest uložit.

Je tak namíste zkoumat, zda k tomu skutečně nedochází, tedy zda soudci nerozhodují trestním příkazem i případy, ve kterých by spravedlivým trestem byl nepodmíněný trest. Jinými slovy, zda se nemůže stát, že trestním příkazem jsou uloženy alternativní tresty,²⁹ zatímco by v hlavním líčení ve stejném případě byl udělen nepodmíněný trest.

Tomuto problému se již věnoval Filip Ščerba, který analyzoval dopad novely z roku 2001 a uzavřel, že „samosoudce je od uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody poměrně efektivně odrazován tím, že by musel ve věci konat hlavní líčení.“³⁰ Podobně i předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský v televizi DTVTV prohlásil, že „soudce vydá trestní příkaz, kde dá malý trest bez souzení, protože počítá s tím, že se neodvolá.“³¹

Doposavad však tato hypotéza nebyla dostatečně jasně potvrzena, natož pak vyčíslena. Analýza Filipa Ščerby nemohla být detailnější, protože disponoval pouze agregovanými statistickými, které vydalo Ministerstvo spravedlnosti. Nebylo tak možné analyzovat, které tresty byly ukládány trestním příkazem a které v hlavním líčení; i z těchto důvodů nemohl spolehlivě vyčíslit vliv využití trestního příkazu na míru ukládání nepodmíněných

²⁴ PRADEL, J. *Manuel de Procédure Pénale*. 10. vyd. 2000, Paris, s. 106 a 107.

²⁵ Změnilo se i několik dalších skutečností vztahujících se k trestnímu příkazu, které by však neměly výrazně ovlivnit ukládání trestů. Více viz další části článku a komplexnější diskuse ve zprávě IKSP; ZEMAN – HÁKOVÁ – KARABEC – KOTULAN – NEČADA – PRESLIČKOVÁ – VLACH, *op. cit.*, s. 32 a 33.

²⁶ Usnesení ústavněprávního výboru PS ČR ze 74. schůze dne 14. a 15. března 2001.

²⁷ Stenoprotokol PS ČR ze 17. května 2001; z tohoto hlediska je zajímavé, že v Německu, kterým se čeští akademici i praktici často inspiroují, lze uložit trestním příkazem trest odnětí svobody pouze, je-li obviněný zastoupený obhájcem, a i tak je možné uložit pouze podmíněný trest odnětí svobody (ZEMAN – DIBLÍKOVÁ – SLAVĚTÍNSKÝ – ŠTEFUNKOVÁ, *op. cit.*, s. 31). Německá úprava je tak ještě více restriktivní než ta současná česká.

²⁸ ZEMAN – DIBLÍKOVÁ – SLAVĚTÍNSKÝ – ŠTEFUNKOVÁ, *op. cit.*, s. 125; ZEMAN – HÁKOVÁ – KARABEC – KOTULAN – NEČADA – PRESLIČKOVÁ – VLACH, *op. cit.*, s. 51.

²⁹ Pro účely tohoto textu se alternativním trestem rozumí i podmíněný trest odnětí svobody.

³⁰ ŠČERBA, *op. cit.*, s. 1603.

³¹ RYCHETSKÝ, *op. cit.*

trestů. Stejně tak nešlo řádně kontrolovat, zda ostatní novelizace ovlivnily ukládání nepodmíněných trestů, popřípadě do jaké míry.

Cíl tohoto výzkumu je dvojitý. Zprv ověřit, zda existoval vztah mezi mírou využití trestního příkazu a mírou ukládání nepodmíněného trestu po novelizaci v roce 2001 a popřípadě jej vyčíslit. Zadruhé zjistit zda takový vztah existuje v současnosti. Tento text je přitom čistě empirický – snaží se analyzovat situaci, nesnaží se navrhnout, co by se mělo dělat jinak (či vůbec zda by se něco mělo dělat jinak), popřípadě jak. Snaží se vysvětlit a vyčíslit dopady novelizací, což je potřebné pro pochopení fungování trestního systému.

Data

Data o jednotlivých trestních případech za roky 1995–2016 poskytlo Ministerstvo spravedlnosti za výzkumným účelem. Jedná se o statistické listy trestní, tedy o základní informace o každém řízení a pachateli. Z těchto dat byly použity údaje o formě rozhodnutí (zda byl uložen trestní příkaz), jaký trest (či tresty) byl uložen a za jaký trestný čin (či činy), informace o počtu předchozích odsouzení a datum vydání rozhodnutí. Protože před rokem 2006 nebylo do statistických listů zaznamenáváno datum rozhodnutí, ale pouze datum právní moci, bylo toto datum právní moci použito místo data rozhodnutí. To z malé míry zpožďuje řízení a vytváří tak menší „nesmyslné“ výchyly: např. že byly uloženy nepodmíněné tresty trestním příkazem v letech, kdy to podle zákona nebylo možné. Toto množství je ale malé a nemělo by výrazněji ovlivnit celkové výsledky.

Vzhledem k poměrně základnímu charakteru těchto dat bylo předpokládáno, že se jedná o spolehlivá data, byť v průběhu analýz těchto dat byla shledána občasná mylně vložená data (např. že byl uložený delší trest, než který je možné uložit trestním příkazem). Podle mých zkušeností s těmito daty v průběhu tohoto i několika předchozích výzkumů je však takovýchto chyb minimum. Použité sestavy dat jako celek by tak měly spolehlivě vypovídat o jednotlivých případech.

Z celku byly vybrány dvě skupiny případů, přičemž u obou se jednalo o případy, které skončily vyslovením viny u okresních soudů. První tvořilo 807 091 případů rozhodnutých v letech 2006–2016 a druhou 437 948 případů, které nabyly právní moci v letech 1999–2004; z této druhé skupiny byla vyčleněna podskupina 222 856 případů, které byly rozhodnuty za použití trestního příkazu.

Metody

1999–2004: Novelizace trestního příkazu

Cílem analýzy všech případů za roky 1999–2004 bylo zjistit, zda soudci začali méně používat trestní příkazy po 1. lednu 2002, když jimi nově nemohli uložit nepodmíněný trest. Zjišťováno to bylo za pomoci deskriptivních statistik. Konkrétně byl sledován vývoj podílu rozhodnutí trestním příkazem a podílu nepodmíněných trestů uložených jak celkem, tak trestním příkazem i v hlavním líčení v období novelizace.

Abych zjistil, které tresty začaly či přestaly být ukládané trestním příkazem, tak jsem do grafu promítl vývoje podílů jednotlivých trestů ukládaných trestním příkazem. Čistě deskriptivní statistika by tak měla být dostatečná ke zjištění, jaký druh trestu případně nahradil nepodmíněné tresty, které již nemohly být ukládané trestním příkazem.

2006–2016: Změny v rozhodovací praxi soudů

Data o trestních příkazech, nepodmíněných trestech, počtu předchozích odsouzení a průměrné závažnosti za roky 2006–2016 byla agregována na úrovni let a okresních soudů. Za účelem porovnání rozdílů v rozhodovací praxi soudů byly vypočítány meziroční rozdíly těchto hodnot u každého soudu. To umožnilo provést dva typy výpočtů: jeden používající absolutní a druhý relativní hodnoty vztahující se k rozhodovací praxi soudů.

Absolutní hodnoty byly použité za účelem zjištění, zda soudy, které rozhodují více věcí trestním příkazem, ukládají méně nepodmíněných trestů. V rámci regrese je pak kontrolováno, zda a jak je vztah mezi počtem trestních příkazů a nepodmíněnými tresty ovlivněn průměrnou mírou závažnosti a předchozích odsouzení.

Závažnost byla definována jako čtvrtina trestní sazby pro nejzávažnější trestný čin, za který byl konkrétní pachatel odsouzen. Tato hodnota byla zvolena v návaznosti na teoretickou analýzu závažnosti trestné činnosti a praktickou analýzu ukládání trestů v České republice.³² Hlavním důvodem, proč je analyzována trestní sazba a nikoli skutečně uložený trest, je skutečnost, že uložený trest je výrazně ovlivněn trestní minulostí odsouzeného,

³² DRÁPAL, J. X. ročník SVOČ: *Recidiva jako nebinární ukazatel: zahrnutí závažnosti a frekvence trestné činnosti* [online], 2017. Dostupné na : <http://svoc.prf.cuni.cz>.

a je tedy třeba najít ukazatel, který toto nezařnuje; trestní minulost totiž nemá žádný vztah k závažnosti trestné činnosti.³³

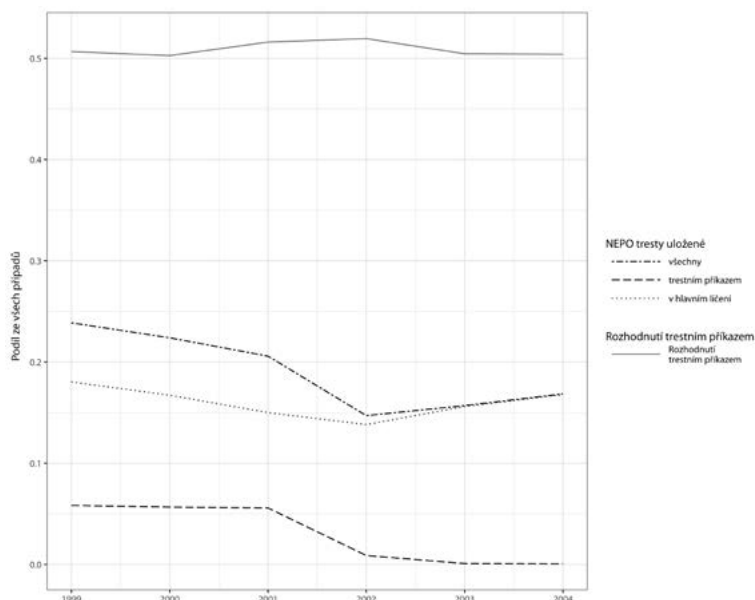
Analýza meziročních změn v použití trestního příkazu a ostatních hodnot pak zjišťuje, zda počet nepodmíněných trestů reaguje na změnu podílu případů rozhodnutých trestním příkazem. Opět je v rámci regrese kontrolováno, zda tento vztah není ovlivněn meziroční změnou v závažnosti či počtu předchozích odsouzení u jednotlivých soudů.

Výsledky za roky 1999–2004: Vyhodnocení dopadu novely zákona č. 265/2001 Sb.

Na otázku, zda existuje vztah mezi mírou použití trestního příkazu a mírou nepodmíněných trestů, lze odpovědět dvěma způsoby. První se zabývá novelou trestního řádu

z roku 2001, která znemožnila od 1. 1. 2002 ukládat nepodmíněné tresty trestním příkazem. Lze tak porovnat, jak se vyvíjelo ukládání trestů před a po této novele. Pokud neklesl podíl rozhodnutí pomocí trestního příkazu a pokud byl dříve ukládán významný počet nepodmíněných trestů, umožní nám to činit závěry o vlivu novely na ukládání nepodmíněných trestů.

Jak je vidět v grafu 1, podíl rozhodnutí trestními příkazy byl v období 1999–2004 stejný. Rozhodovalo se jím lehce nad 50 % případů. Podíl uložených nepodmíněných trestů ze všech trestů mezi roky 1999–2001 lehce klesl, z 18 % na 15 %. Procento nepodmíněných trestů odnětí svobody, které byly uloženy trestním příkazem, však zůstalo stabilní – jednalo se o 5,8–5,6 % ze všech případů. Byly tak splněny dvě podmínky kladené výše. Před a po novele byl trestním příkazem

Graf 1: Vývoj nepodmíněných trestů a trestních příkazů v letech 1999–2004

rozhodován stejný podíl případů a zároveň významná část (čtvrtina) všech nepodmíněných trestů byla ukládána trestním příkazem.

Stabilitu podílu rozhodnutí pomocí trestních příkazů lze interpretovat dvěma způsoby. Buďto soudci po novele ukládali alternativní tresty v těch případech, kdy dříve trestním příkazem uložili nepodmíněné tresty, nebo část případů, které dříve rozhodovali trestním příkazem, rozhodli v hlavním líčení (aby mohli uložit nepodmíněný trest) a zároveň část případů, kdy dříve uložili alternativní trest v hlavním líčení, rozhodli pomocí trestního příkazu.

Domnívám se, že data ukazují na první případ – tedy na skutečnost, že soudci ukládali alternativní tresty i v případech, kdy

dříve uložili nepodmíněný trest. Naznačuje to vývoj ukládání nepodmíněných trestů v grafu 1. Mezi lety 2001 a 2002 dochází k poklesu nepodmíněných trestů uložených trestním příkazem a přitom klesá i podíl nepodmíněných trestů uložených v hlavním líčení, a to v míře podobné předchozím letům. Celkový počet nepodmíněných trestů tak klesá společně s poklesem nepodmíněných trestů uložených trestním příkazem. To by bylo nemožné, pokud by měly být některé nepodmíněné tresty dříve uložené trestním příkazem nově uloženy v hlavním líčení.

³³ SHERMAN, L. – NEYROUD, P. W. – NEYROUD, E. The Cambridge Crime Harm Index: Measuring Total Harm from Crime Based on Sentencing Guidelines. *Policing*, 2016, č. 10(3), s. 171–183.

Zákaz ukládat nepodmíněné tresty trestními příkazy tedy nejspíše vedl k tomu, že v následujícím roce soudci uložili menší počet nepodmíněných trestů. Pravděpodobně tedy soudci uložili alternativní trest v těch případech, kdy dříve ukládali nepodmíněný trest. To ale samozřejmě platí za předpokladu nezměnění ostatních podmínek. Zdá se však nepravděpodobné, že by se z roku na rok natolik výrazně změnila situace, že by vedla k poklesu podílu nepodmíněných trestů o čtvrtinu.

Právě ale možné změny podmínek nám komplikují interpretaci vývoje v dalších letech: Podíl nepodmíněných trestů sice v letech 2003 a 2004 postupně rostl až na 16,9 %, ale tedy ani ve třetím roce po zákazu ukládání nepodmíněných trestů trestním příkazem nedosáhl míry před ním (v roce 2001), která dosahovala 20,6 %. Z tohoto by mohla vzejít hypotéza, že sice soudci pomalu začali ukládat nepodmíněné tresty v části případů, kdy je dříve uložili trestními příkazy, ale ne ve všech případech. Zda tomu tak bylo proto, že lépe poznali pachatele a došli k názoru, že nepodmíněný trest není nutný, popřípadě by byl kontraproduktivní, je již čistá spekulace.

Nahrazení nepodmíněných trestů obecně prospěšnými pracemi

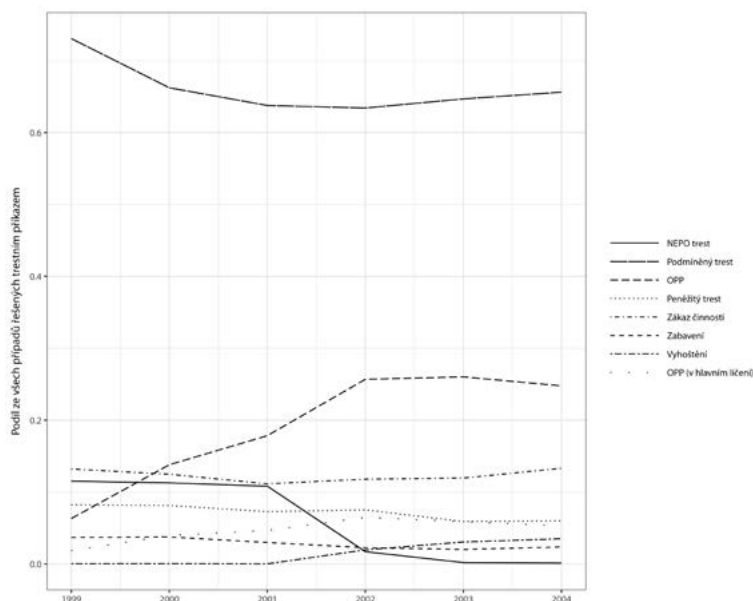
Čím však soudci nahradili nepodmíněný trest odnětí svobody? Graf 2 naznačuje, že obecně prospěšnými pracemi, což se shoduje s výsledky Filipa Ščerby. Vidíme totiž, že mezi lety 2001 a 2002 se nezměnil podíl podmíněných trestů, peněžitých trestů, zákazu činnosti či

zabavení věci.³⁴ Byť se lehce zvýšil podíl vyhoštění, nejvýrazněji vzrostl právě podíl obecně prospěšných prací. Ten za jeden rok vzrostl ze 17,8 % na 25,7 %, čímž do určité míry kopíroval svůj předchozí růst (1999: 6,3 %, 2000: 13,8 %). Podíl trestu obecně prospěšných prací rostl i v rámci trestů uložených v hlavním líčení. Toto lze interpretovat tak, že soudci nahradili nepodmíněné tresty takovými tresty, které byly v dané době na vzestupu (které byly „sexy“). Roli ale jistě mohlo hrát i to, že Probační a mediační služba fungovala již rok a mohla tak operovat již s určitou důvěrou nebo že došlo k rozšíření okruhu subjektů, v jejichž prospěch bylo možné vykonávat obecně prospěšné práce.³⁵

Zároveň je ale zajímavé, že mezi lety 1999 a 2002 se výrazně zvýšil podíl obecně prospěšných prací na uložených trestech, ale tento prudký růst se následně zastavil a další dva roky stagnoval. Naplnil se jeho potenciál? Proč tomu tak bylo, je opět otázkou pro jiný výzkum.

Procesněprávní či hmotněprávní důvody?

Novely trestního zákona účinné k 1. lednu 2002 přinesly nicméně více novinek, a to zejména v rámci trestního procesu. Pozornost bude věnována jen těm, které by mohly mít výraznější vliv na ukládání trestů. Jedná se zejména o omezení možnosti ukládat trest odnětí svobody u méně závažných deliktů

Graf 2: Tresty uložené trestním příkazem 1999–2004

³⁴ Výjimečně užívané tresty nebyly do grafu vůbec zahruty.

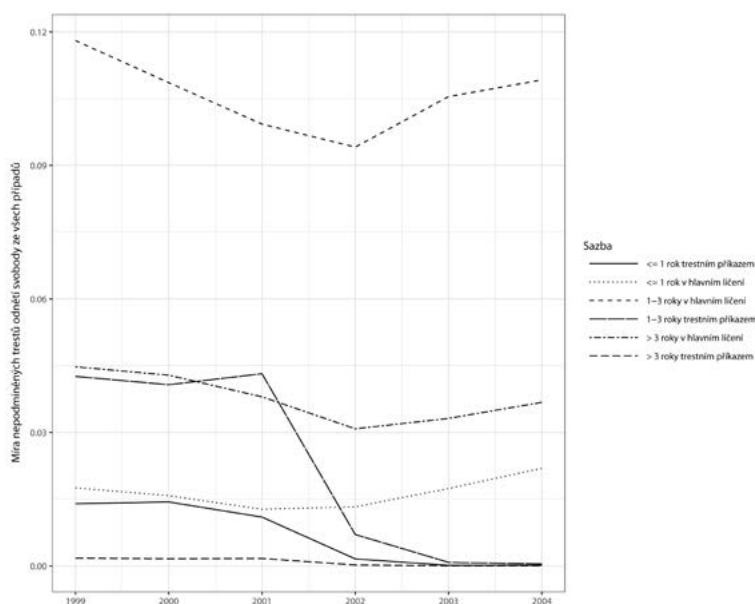
³⁵ ŠČERBA, *op. cit.*, s. 1602.

a nové vymezení škody způsobené trestným činem.

Výrazný vliv na míru ukládání nepodmíněného trestu mohla mít skutečnost, že se změnilly podmínky, kdy může být uložen nepodmíněný trest. Do roku 2001 bylo možné nepodmíněný trest uložit za trestné činy s horní hranicí trestní sazby do 1 roku jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu (§ 39 odst. 2 trestního zákona). Od roku 2002 se nicméně tato nová hranice trestní sazby zvýšila na tři roky, čímž se výrazně rozšířil dosah tohoto ustanovení. Mezi lety 1999 a 2004 se okresní soudy zabývaly 83 451 případy s horní hranicí rovnou či menší než 1 rok, ale 381 387 případy s horní hranicí rovnou či menší než 3 roky (o 297 936 případů více, tedy nárůst o 356 %; zároveň se soudy zabývaly pouze 56 561 trestnými činy s horní hranicí vyšší než 3 roky).

Otázkou ale je, jak na toto pravidlo zareagovali soudci a jak jej interpretovali. Lze si

představit několik scénářů. Podle prvního jej soudci aplikovali i dříve bez zákonného podkladu, takže to nemělo vliv na míru ukládaných nepodmíněných trestů; podle druhého na něj nijak nereagovali, protože jej nevnímali jako podstatný, což by opět neovlivnilo míru nepodmíněných trestů; podle třetího v jeho důsledku změnil praxi ukládání trestů. Data naznačují, že praxe postupovala podle třetího scénáře. Z grafu 3 vidíme, že míra nepodmíněných trestů ze všech trestných činů pro trestné činy s horní hranicí více než 1 a do 3 let včetně naznačila výrazné změny mezi lety 2001 a 2002. Za tyto trestné činy bylo v předchozích letech ukládáno trestními příkazy přibližně 4,2 % nepodmíněných trestů ze všech případů. Pokud tedy v podobných případech v roce 2002 nemohl být uložen nepodmíněný trest trestním příkazem, soudce měl dvě možnosti. Buďto mohl uložit alternativní trest a ušetřit si čas, nebo mohl uložit nepodmíněný trest v rámci hlavního líčení, což by prodloužilo jeho jednání.

Graf 3: Vývoj ukládání nepodmíněných trestů vůči všem případům v rámci skupin trestných činů podle trestní sazby, 1999–2004

Pokud by se nic jiného než změna možnosti uložit tresty trestním příkazem nezměnilo a pokud by soudce chtěl být konzistentní při ukládání trestů, musela by se míra nepodmíněných trestů u těchto trestných činů v hlavním líčení zvýšit o těchto 4,2 %, tedy z 10 % na 14,2 %. Pokud by soudce však chtěl ušetřit čas a použít trestní příkaz, míra nepodmíněných trestů v hlavním líčení by zůstala nezměněná. Do hry nicméně vstupuje právě rozšíření situací, kdy by mělo být obtížnější ukládat nepodmíněné tresty. Z hlediska teorie tak můžeme očekávat jakýkoli výsledek menší než 14,2 %.

V grafu 3 vidíme, že míra nepodmíněných trestů u trestných činů s horní hranicí 1 a 3 léta uložených v hlavním líčení se lehce snížila z 9,9 % ze všech případů v roce 2001 na 9,4 % v roce 2002. Co to mohlo způsobit? Uložení více alternativních trestů pro tuto skupinu trestných činů mohlo být způsobeno jak změnou trestního zákona, tak ukládáním alternativních trestů trestním příkazem v situacích, kdy by v roce 2001 byl uložen nepodmíněný trest. Za účelem zjištění toho, co hrálo roli, je možné porovnat tento vývoj s vývojem u trestných činů s horní hranicí do 1 roku

včetně, který je také znázorněn v grafu 3. Za trestné činy s horní hranicí do 1 roku bylo trestním příkazem v roce 2001 uloženo 1,1 % nepodmíněných trestů ze všech případů, ale za stejnou skupinu trestných činů bylo v hlavním líčení uloženo stejné množství nepodmíněných trestů ze všech případů (1,3 %), a to jak před novelou v roce 2001, tak po novele v roce 2002!³⁶ Je tak pravděpodobné, že stejný počet pachatelů obdobných případů z této skupiny, za které byl v roce 2001 trestním příkazem uložen nepodmíněný trest (760 případů), obdržel v roce 2002 alternativní trest. Změny ve skupině trestných činů s horní hranicí vyšší než 3 roky nelze použít pro obdobnou analýzu, protože i před novelou byly nepodmíněné tresty ukládané trestním příkazem méně časté.

Na základě nulové změny u skupiny trestných činů s horní hranicí do 1 roku, které nebyly dotčeny novelizací § 39 odst. 2 trestního zákona a u kterých s vysokou pravděpodobností došlo k nahrazení nepodmíněného trestu alternativním trestem v případech řešených trestním příkazem, lze obdobnou reakci očekávat i u skupiny trestných činů s horní hranicí mezi 1 a 3 léty. V takovém případě by novelizace § 39 odst. 2 trestního zákona měla vliv jen na 5,2 % případů, ve kterých byl pachatel odsouzen za trestný čin s horní hranicí do tří let k nepodmíněnému trestu (pokles mezi lety 2001 a 2002). Právní teoretik by mohl říct, že v roce 2001 bylo v kategorii trestných činů s horní hranicí trestní sazby 1 až 3 roky z uložených nepodmíněných trestů 95 % takových, kdy by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu.

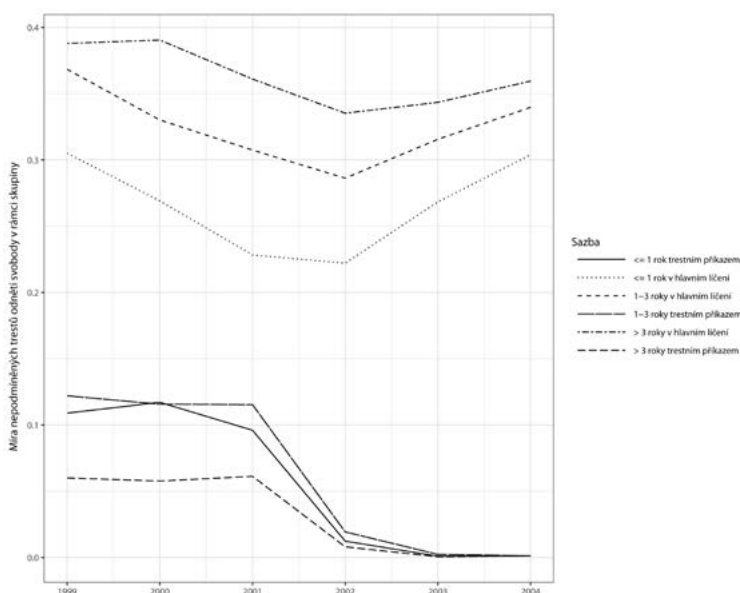
Sociolog by oponoval, že soudní praxi ukládání trestů změna zákona příliš neovlivní.

Výše zmíněná čísla, která jsou nicméně do určité míry nepřesná, nám umožní odhadnout, jak velké množství nepodmíněného trestu nebylo uloženo v roce 2002 díky změně v možnostech ukládání trestů trestním příkazem. Vezměme nepodmíněné tresty uložené trestním příkazem pro skupiny trestných činů s horní hranicí do 1 roku či nad 3 roky (tedy 1,1 % ze všech případů) a připočteme k nim 95 % z nepodmíněných trestů uložených trestním příkazem ve skupině s horní hranicí 1 až 3 roky (tedy 4 % ze všech případů). Výsledkem je, že 5,1 % pachatelů obdrželo v roce 2001 nepodmíněný trest, byť v roce 2002 by obdrželi alternativní trest. Jedná se tak o pětinu všech nepodmíněných trestů uložených v roce 2001 (20,6 %), což se shoduje s výše zmíněnými závěry.

Z hlediska trestního příkazu – nad rámec uloženého trestu – mohlo menší roli hrát i to, že trestním příkazem bylo umožněno ukládat tresty vyhoštění a zákazu pobytu. Jak je ale vidět z grafu 2, ani jedna z těchto sankcí nebyla příliš využívána, natož aby byla využívána ve větším měřítku jako jediný trest. Neměla by tak mít větší vliv na ukládání nepodmíněných trestů.

Tyto závěry jsou potvrzené i mírou ukládání nepodmíněného trestu uvnitř každé skupiny trestných činů (tedy nikoli oproti všem případům), která je zobrazena v grafu 4. V něm vidíme, že byť došlo k dramatickému snížení ukládání nepodmíněných trestů trestními

³⁶ K stejnému výsledku dojdeme, i když analyzujeme míru nepodmíněného trestu v rámci jednotlivých skupin trestných činů podle trestních sazeb.

Graf 4: Vývoj ukládání nepodmíněných trestů vůči případů v rámci skupin trestných činů podle trestní sazby, 1999–2004

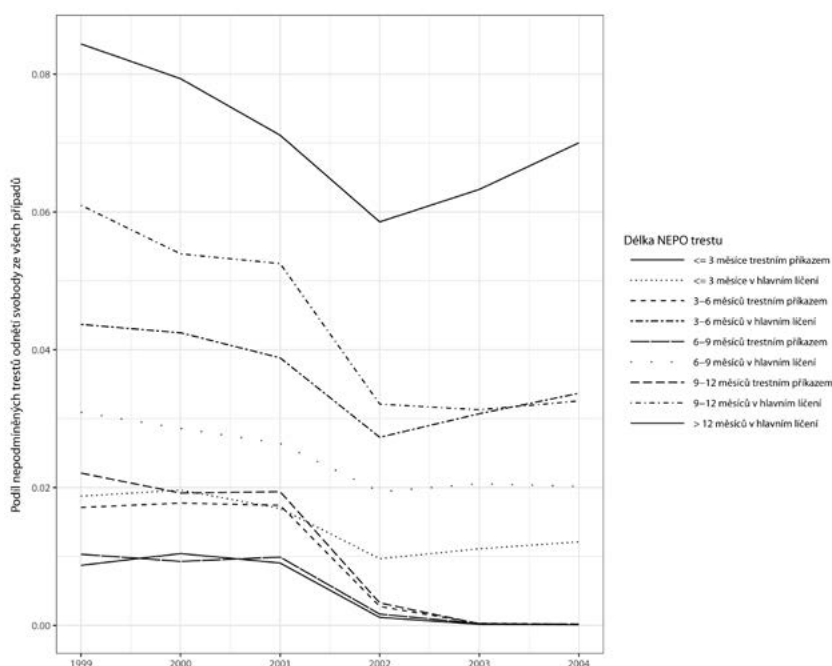
příkazy, u skupiny trestných činů s horní hranicí do 1 roku se míra nepodmíněných trestů nezměnila, u trestných činů s horní hranicí 1 až 3 roky lehce klesla, stejně jako u trestných činů s horní hranicí nad 3 roky.

Vývoj nepodmíněných trestů odnětí svobody

Jak bylo ukázáno, míra nepodmíněných trestů výrazně poklesla mezi lety 2001 a 2002, přičemž na tento pokles nejspíše neměla větší vliv změna § 39 odst. 2 trestního zákona, který zpříšňoval podmínky pro uložení nepodmíněného trestu. Podívejme se tedy na to, které nepodmíněné tresty poklesly a nakolik.

Protože trestním příkazem nebylo možno uložit nepodmíněné tresty nad 1 rok, rozdělil jsem nepodmíněné tresty do pěti kategorií: do 12 měsíců po třech měsících a jednu kategorii nad 12 měsíců. Vývoj míry těchto trestů ze všech případů je zobrazen v grafu 5.

Výrazný pokles nepodmíněných trestů až k nule v případech řešených trestními příkazy byl dán zákonem. Ostatní nepodmíněné tresty do 12 měsíců stagnovaly, popřípadě lehce rostly či se snižovaly. Zajímavé přitom je, že výrazně klesly nepodmíněné tresty odnětí svobody nad 12 měsíců. Toto ukazuje na skutečnost, že soudy nejspíše nenahradily nepodmíněné tresty ukládané v trestních příkazech těmi v hlavním líčení.

Graf 5: Ukládání nepodmíněných trestů podle jejich délky, 1999–2004

Pro jistotu můžeme zkontrolovat průměrnou závažnost trestného činu a průměrný počet předchozích odsouzení, jak jsou uvedeny v tabulce 1. Průměrný počet předchozích odsouzení se lehce zvýšil, zatímco průměrná

závažnost se lehce snížila mezi lety 2001 a 2002. Tyto skutečnosti by tak neměly hrát výraznější roli při ukládání nepodmíněných trestů. Byť se počet případů zvýšil o 8,5 %, toto nemohlo mít výrazný vliv na míru ukládání trestů.

Tabulka 1: Vývoj počtu případů, jejich závažnosti a předchozího odsouzení, 1999–2004

Rok	Počet případů	Průměrný počet předchozích odsouzení	Průměrná závažnost
1999	68 187	1,927	0,711
2000	71 001	1,950	0,697
2001	69 268	2,028	0,691
2002	75 164	2,195	0,654
2003	77 263	2,309	0,655
2004	77 064	2,403	0,654

Limitace: Změna konkrétních výší způsobených škod

Určitý vliv na uložené sankce zejména v oblasti majetkových trestných činů mohla mít také novelizace § 89 odst. 11 trestního zákona, který zvýšil konkrétní výše způsobených škod. Je tak pravděpodobné, že jejich zvýšení (zvýšené o jednu pětinu u větší škody, až o pětinásobek u škody velkého rozsahu) vedlo k posouzení jednotlivých skutků jako přestupků či jako trestných činů podle méně závažných odstavců oproti stavu před novelou z roku 2001. To naznačují i údaje v tabulce 2,

Tabulka 2: Počet krádeží (§ 247 trestního zákona) podle odstavců a let

Rok	Odstavec 1	Odstavec 2	Odstavec 3	Odstavec 4	Celkem
1999	11 002	15 338	2 424	32	28 796
2000	12 208	13 870	2 049	4	28 131
2001	12 732	12 910	1 518	8	27 168
2002	14 529	8 888	609	0	24 026
2003	14 467	8 058	588	0	23 113
2004	13 698	7 442	696	16	21 852

Toto, stejně jako deklasifikace na méně závažné trestné činy, tak mohlo mít vliv na snížení počtu uložených nepodmíněných trestů uložených za krádež a popřípadě i za další trestné činy, kde je součástí skutkové podstaty trestného činu škoda. Je ale otázka jak. Pachatelé nejméně závažných krádeží, které byly překlifikovány jako přestupky, nejspíše dříve stejně neobdrželi nepodmíněné tresty, takže by tuto analýzu neměli výrazněji narušit i vzhledem k jejich počtu. Z hlediska zákonné teorie by klasifikace určitých skutků jako méně závažných měla (nejspíše) vést k méně přísným trestům. Zde nicméně vystává otázka, jak na tuto změnu skutečně reagovali soudci. Představme si krádež se škodou 20 000 Kč. V roce 2001 by tento čin byl klasifikován jako krádež podle § 274 odst. 2 trestního zákona se sazbou 0,5 až 3 léta odnětí svobody. V roce 2002 by stejný skutek spadl do sazby 0 až 2 let. Jak na tuto skutečnost zareagovali soudci? Snížili proporčně tresty, tedy například z 12 měsíců (1/5 sazby odst. 2) na 8 měsíců (1/5 sazby odst. 1), nebo je nechali stejné? Toto bohužel nevíme a je tak obtížné rozklíčovat vliv této události na uložené tresty.

Můžeme se tomu nicméně pokusit přiblížit. Představme si, že by novely z roku 2001 změnilly pouze konkrétní výše způsobených škod, zatímco vše ostatní by zůstalo konstantní mezi lety 2001 a 2002. Tuto situaci přitom můžeme simulovat. Pro každý odstavec trestných činů ze zvláštní části jsem vypočítal

kteřá se zabývá počtem odsouzených krádeží v jednotlivých letech, a to zejména u odstavce 2 a 3, jejichž počet výrazně klesl. Nelze přitom spolehlivě vyčíslit, v kolika případech se z trestného činu stal přestupek. Nejspíše to ale nebyl vysoký počet. Celkový pokles krádeží mezi lety 2001 a 2002 činil 3 142 případů (11,6 %), přičemž v předchozích i následujících letech počet krádeží klesal každoročně o přibližně tisíc případů. Reálně tak lze odhadnout, že dva tisíce případů byly v roce 2002 dekriminálnízovány a posouzeny jako přestupek oproti roku 2001.

míru uložených nepodmíněných trestů za rok 2001. Touto mírou jsem vynásobil počet řešených případů v roce 2002.³⁷ Nezměnilo-li se nic jiného než právě konkrétní výše škod,³⁸ můžeme analyzovat vliv této změny na ukládání nepodmíněných trestů.

V roce 2001 bylo uloženo 14 258 nepodmíněných trestů, což činilo 20,58 % ze všech případů (69 268). V roce 2002 by bylo uloženo za zachování ukládání míry nepodmíněných trestů pro jednotlivé odstavce z roku 2001 14 737 nepodmíněných trestů, což by činilo 19,61 % ze všech případů (75 164). Můžeme proto říct, že zvýšení konkrétních výší škod nejspíše vedlo k snížení podílu nepodmíněných trestů přibližně o 1 %.

Výše škody hraje roli u vysokého množství trestných činů, ne však u všech. Proto jsem pro jistotu také analyzoval stejná data u deseti nejčastějších odstavců majetkových trestných činů z roku 2001, které operují s výší škody.³⁹ Výsledky byly velmi podobné.

³⁷ Odstavce trestných činů, které v roce 2001 nebyly řešeny, ale v roce 2002 za ně byl uložen nepodmíněný trest, byly vyňaty z analýzy; bylo jich však zanedbatelné množství (9).

³⁸ Toto samozřejmě není pravda: Jedná se však o předpoklad, který se často používá v různých analýzách (*ceteris paribus*). Mezi roky 2001 a 2002 velmi výrazně narostl třeba počet trestného činu úvěrového podvodu (§ 250b trestního zákona), který nemohl mít žádnou souvislost se zvýšením konkrétních výší škod.

³⁹ Jednalo se o následující odstavce: § 247 odst. 1, § 247 odst. 2, § 250 odst. 2, § 250 odst. 1, § 248 odst. 2, § 248 odst. 1, § 249 odst. 1, § 257 odst. 1, § 251 odst. 1 a § 247 odst. 3 trestního zákona (seřazeno podle četnosti). Jednalo se o 32 085 případů v roce 2001 a 31 849 v roce 2002.

Míra nepodmíněných trestů by klesla z 22,04 % na 20,98 %, přičemž by klesl i absolutní počet nepodmíněných trestů: z 7071 na 6683. Lze tak uzavřít, že je pravděpodobné, že samotné zvýšení konkrétních výší škod vedlo ke snížení ukládání nepodmíněných trestů za majtkové trestné činy přibližně o 1 % ze všech trestů.

Zbytek snížení nepodmíněných trestů (okolo 4 % ze všech případů) by tedy měl připadnout na vrub právě změně možnosti ukládat nepodmíněný trest trestním příkazem. Můžeme proto říct, že změna v možnostech ukládání nepodmíněných trestů trestním příkazem měla výrazně vyšší vliv na pokles míry uložených nepodmíněných trestů než ostatní hmotněprávní změny.

Výsledky z let 2006–2016: Analýza jednotlivých soudů

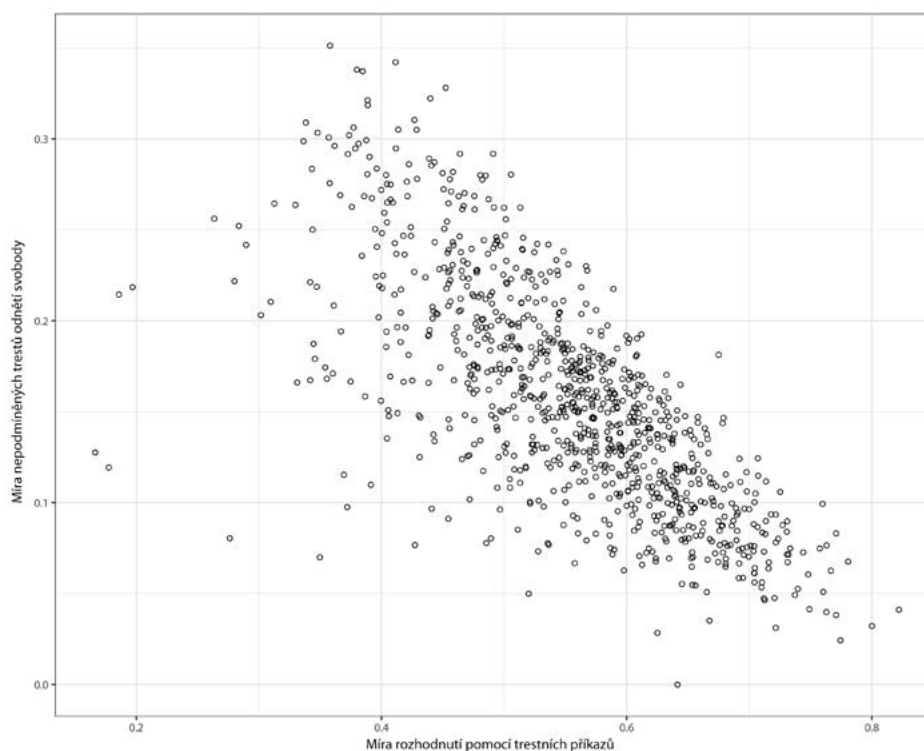
Druhým způsobem, jak zjistit, zda má podíl případů rozhodnutých trestním příkazem vliv na míru uložených nepodmíněných trestů, je analyzovat praxi jednotlivých soudů za jednotlivé roky, popřípadě zkoumat meziroční změny této praxe. Cílem obou těchto přístupů je zkoumat, zda existuje souvislost (korelace) mezi mírou

užití trestního příkazu a nepodmíněného trestu. Nezkoumá se tak kauzalita – příčinnost, která se určuje velmi těžce.

Tento přístup má dvě výhody. Umožňuje jak jasnější vyčíslení případného vztahu mezi těmito dvěma veličinami, tak kontrolu, zda změny nenastaly v důsledku proměny závažnosti trestné činnosti či počtu předchozích odsouzení, které mohou mít vliv na rozhodování o trestech. Zároveň ale neumožňuje kompletně vyloučit situaci nepravé korelace, tedy skutečnosti, že třetí (neznámá) proměnná ovlivňuje jak míru trestních příkazů, tak nepodmíněných trestů; právě kontrolování pro závažnost trestné činnosti a četnost předchozích odsouzení by tomu nicméně mělo z větší části předejít.

Absolutní hodnoty

Hodnoty za roky 2006–2016 za jednotlivé soudy nám ukazují, že existuje korelace mezi mírou rozhodnutí učiněných trestním příkazem a mírou uložených nepodmíněných trestů. Z grafu 6 je vidět, že tento vztah je lineární, tedy s nárůstem míry rozhodnutí pomocí trestních příkazů o jednu jednotku klesne míra nepodmíněně uložených trestů odnětí, a to vždy o stejnou část.

Graf 6: Okresní soudy po rocích podle míry nepodmíněného trestu a trestních příkazů, 2006–2016

Podíváme-li se proto na výsledky lineární regrese v tabulce 3, vidíme, že tento vztah, který je statisticky významný (je tedy bráno, že s vysokou pravděpodobností tento vztah

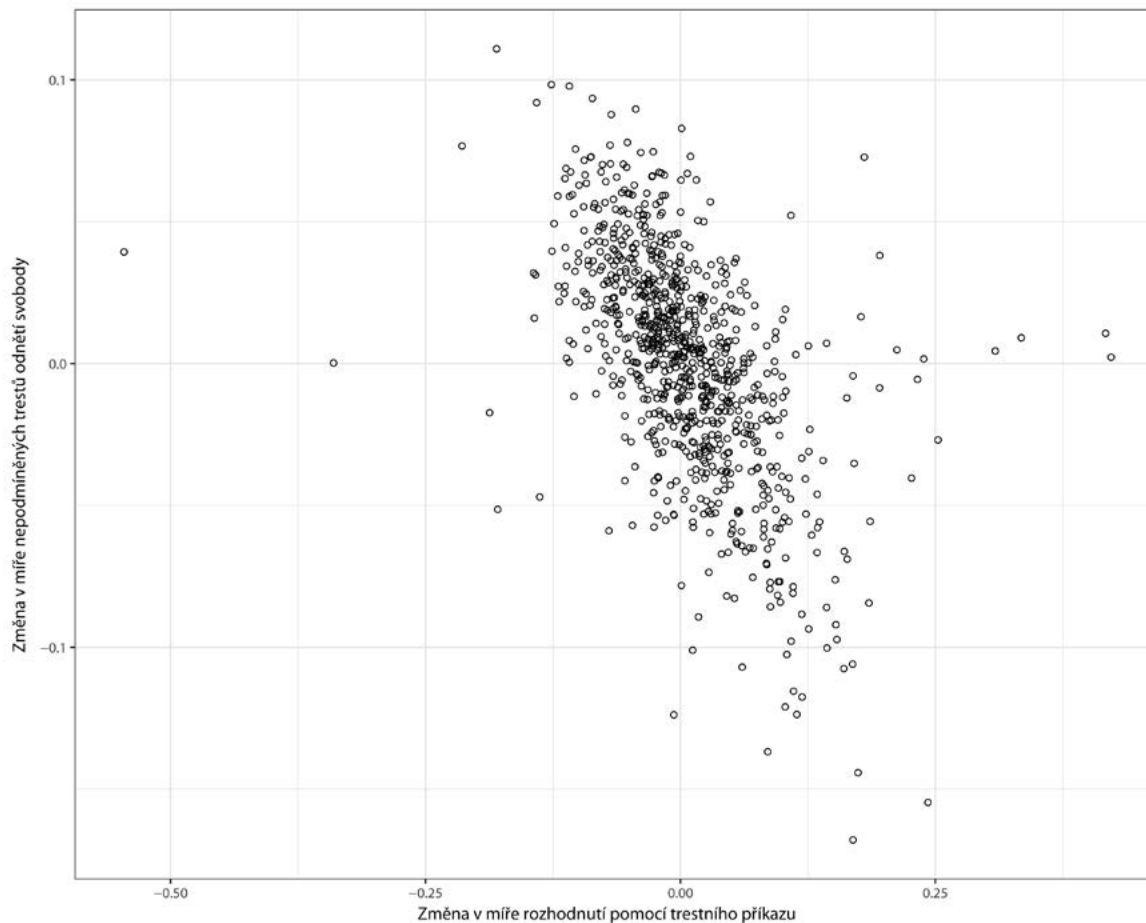
skutečně existuje), je středně silný, a to i pokud kontrolujeme pro průměrnou závažnost trestných činů či počet předchozích odsouzení. Stejně tak je relativně vysoké i R^2 , které

ukazuje, jaké procento rozdílů existujících v míře uložených nepodmíněných trestů se zdá být vysvětlitelné rozdíly, které existují v míře rozhodnutí pomocí trestních příkazů (pohybující se mezi 52,5 a 55,3 %). Lze tedy

říct, že existuje relativně silný vztah mezi mírou využití trestního příkazu a nepodmíněného trestu, který není vysvětlen závažností nebo počtem předchozích odsouzení u jednotlivých soudů.

	Míra nepodmíněných trestů odnětí svobody		
	1	2	3
Míra trestních příkazů	-.452*** (.014)	-.431*** (.014)	-.429*** (.014)
Průměrná závažnost		.098*** (.014)	.086*** (.014)
Průměrný počet předchozích odsouzení			.004** (.001)
Constant	.406*** (.008)	.325*** (.014)	.321*** (.014)
N	944	944	944
R ²	.525	.548	.553
Adjusted R ²	.524	.547	.551
Residual Std. Error	.042 (df = 942)	.041 (df = 941)	.041 (df = 940)
F Statistic	1,040.176*** (df = 1; 942)	571.195*** (df = 2; 941)	387.492*** (df = 3; 940)
Pozn.:	*P < .05 **P < .01 ***P < .001		

Tabulka 3: Vztah mezi mírou trestních příkazů a nepodmíněných trestů u okresních soudů podle jednotlivých let, 2006–2016

Graf 7: Okresní soudy podle meziroční změny míry nepodmíněných trestů a trestních příkazů, 2006–2016

Změna v praxi

Stejným směrem ukazuje i analýza meziročních změn u jednotlivých soudů v míře užití trestních příkazů a nepodmíněných trestů. V grafu 7 můžeme vidět, že pokud se meziročně zvýší podíl rozhodnutí pomocí trestních příkazů, tak klesne i míra uložených nepodmíněných trestů.

To je potvrzeno i regresní analýzou v tabulce 4, při které byla opět vzata v potaz i změna v průměrné závažnosti trestné činnosti a počtu předchozích odsouzení. Vztah mezi změnou míry rozhodnutí učiněných

trestním příkazem a změnou míry nepodmíněných trestů je statisticky významný a relativně silný, byť slabší než v předchozím případě. R^2 je stále relativně významné (30 až 33 %), ale nižší než v případě absolutních hodnot. Je tak možné soudit, že pokud soudy začnou více používat trestní příkazy, sníží se míra ukládaných nepodmíněných trestů a naopak. Hrají tu významnou roli ale i další faktory, protože dvě třetiny rozdílů při ukládání nepodmíněných trestů nejsou vysvětlitelné změnou v ukládání trestních příkazů, změnou v závažnosti trestné činnosti či změnou v počtu předchozích odsouzení.

	Změna v míře nepodmíněných trestů odnětí svobody		
	1	2	3
Změna v míře trestních příkazů	-.298*** (.016)	-.257*** (.017)	-.257*** (.017)
Změna v průměrné závažnosti		.122*** (.020)	.121*** (.020)
Změna v průměrném počtu předchozích odsouzení			.002 (.001)
Konstanta	.002* (.001)	.001 (.001)	0.000 (.001)
N	858	858	858
R^2	.301	.331	.333
Adjusted R^2	.301	.329	.331
Residual Std. Error	.033 (df = 856)	.032 (df = 855)	.032 (df = 854)
F Statistic	369.439*** (df = 1; 856)	211.453*** (df = 2; 855)	142.327*** (df = 3; 854)
Pozn.:	*P < .05 **P < .01 ***P < .001		

Tabulka 4: Vztah meziročních změn podílů trestních příkazů a nepodmíněných trestů u okresních soudů podle jednotlivých let, 2006–2016

Limitace

U výše zmíněných výpočtů je největším problémem skutečnost, že závažnost případů se může měnit napříč roky. Je možné, že případy se meziročně mění tak, že je odůvodněné, že se mění jak využití trestního příkazu, tak míra ukládání nepodmíněného trestu. Je to však nepříliš pravděpodobné, zejména pokud jsem ve výpočtech kontroloval pro změnu závažnosti trestné činnosti či průměrného počtu předchozích odsouzení, které by mohly ovlivnit, zda bude uložen nepodmíněný trest či ne.

Není ale úplně jednoduché představit si skutečnost, která by do takto velké míry ovlivnila zároveň využití trestního příkazu a rozhodnutí o nepodmíněném trestu. Míra využití trestního příkazu může v mnohém záviset na kvalitě listinných důkazů; ty však nemají žádný vztah vůči volbě druhu trestu. Využití trestního příkazu může ovlivnit

i závažnost trestného činu, kdy soudce nechce uložit alternativní trest, protože by se mu nezdál jako spravedlivý trest. Opět je ale otázkou, pokud je kontrolováno pro průměrnou závažnost skrze trestní sazby a počet předchozích odsouzení, zda existuje jiná skutečnost, která by vysvětlila silný vztah mezi mírou uložení nepodmíněného trestu, který byl výše diskutován.

Závěr

V této práci jsem se zabýval otázkou, zda větší využití trestního příkazu vede k uložení méně nepodmíněných trestů odnětí svobody a naopak. Nejpravděpodobnější interpretace výsledků je, že skutečně existuje korelace mezi mírou užití trestního příkazu a nepodmíněného trestu odnětí svobody, která je relativně silná. Je logické dovozovat i kauzální vliv mezi těmito jevy. Z hlediska efektivity a lidského uvažování je takové jednání

logické a pochopitelné zejména při neustálém tlaku na rychlost řízení. Lehce smutné nicméně je, jak již napsal Filip Ščerba, že „znemožnění poslat obviněného do vězení ‚krátkou cestou‘, tj. relativně pohodlným a méně časově náročným způsobem, čili vydáním trestního příkazu“ bylo tím opatřením, které mělo největší vliv na snížení nepodmíněných trestů odnětí svobody.⁴⁰ Z mé analýzy vyplynulo, že soudci v roce 2002 (tedy když již nebylo možné uložit nepodmíněný trest odnětí svobody trestním příkazem) uložili o čtvrtinu méně nepodmíněných trestů, přičemž nejpravděpodobnějším vysvětlením tohoto jevu je právě tato procesněprávní změna. Provedené analýzy naznačují, že tato samotná procesněprávní změna vedla ke snížení míry nepodmíněných trestů odnětí svobody o pětinu.

Toto zjištění je důležité pro předvídání důsledků změn procesněprávních institutů, které poskytují určité výhody (zejména ulehčení práce či urychlení procedury) těm, kteří rozhodují. Procesněprávní změny jsou také jednodušeji kontrolovatelné a vynutitelné v porovnání s hmotněprávními změnami při ukládání trestů. Vždy je ale třeba ptát se, zda

je určitý cíl etický a zda povede ke spravedlivému výsledku.

Tento výzkum nicméně poskytl i velmi zajímavý vedlejší výsledek. Od 1. ledna 2002 byla také výrazně rozšířena kategorie trestných činů, za které lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Tato hmotněprávní změna ale neměla výrazný vliv na rozhodování soudců; tázat se proč je ale na jiný článek. Společně se závěry o efektu trestního příkazu ale lze uzavřít, že za současné změny procesněprávních i hmotněprávních norem měla výrazně větší vliv právě ta procesněprávní. Byl-li by podobný výsledek zjištěn i v dalších právních odvětvích, mělo by to výrazný vliv na naše uvažování i na změnu zákonů.

⁴⁰ ŠČERBA, *op. cit.*, s. 1603.

Advokátní systém Kleos chrání již více než 100 milionů právních dokumentů!

Objevte chytřejší způsob, jak bezpečně spravovat a sdílet veškeré dokumenty.

- Využívejte jednu zabezpečenou platformu k vytváření, revizím, komentování a sdílení dokumentů.
- Snadno přijímejte soubory nahrané od externích partnerů.
- Archivujte neomezené množství spisů v naprostém bezpečí.
- Pracujte na jakémkoli zařízení, ať jste kdekoli – vždy máte po ruce aktuální data.

+ BONUS pro uživatele ASPI
SLEVA 5 000 Kč na pořízení systému Kleos

ZKUSTE ZDARMA PRÁVĚ TEĎ, JAK VÁM KLEOS ZMĚNÍ ŽIVOT.

Požádejte si o demo na www.kleos.cz

Kleos

 Wolters Kluwer

Když si musíte být jistí